

УДК 342.7

**ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ І МОЖЛИВОСТЕЙ
ДЛЯ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ В УКРАЇНІ**

**LEGAL FRAMEWORK EQUAL RIGHTS AND OPPORTUNITIES
FOR WOMEN AND MEN IN UKRAINE**

Дорофєєва В.І.,

*аспірант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У статті досліджується проблема забезпечення гендерної рівності з позиції вже чинного законодавства, а також загальної правової теорії.

Ключові слова: гендерна рівність, права людини, дискримінація.

В статье исследуется проблема обеспечения гендерного равенства с позиции уже действующего законодательства, а также общей правовой теории.

Ключевые слова: гендерное равенство, права человека, дискриминация.

This article devoted to the problem of gender equality from the perspective of the existing legislation and general legal theory.

Key words: gender equality, human rights and discrimination.

Актуальність теми. Ст. 3 Конституції України закріплює за державою її головний обов'язок – забезпечення прав і свобод людини. Перспектива євроінтеграції, а також загальна демократизація країни зумовили необхідність правового закріплення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Підписавши низку документів міжнародного рівня, Україна зобов'язалась дотримуватися принципів гендерної рівності в усіх сферах життя. Але де-факто, щоб захистити жінок від різного типу дискримінації, цього недостатньо.

Отже, **метою статті** є дослідження причин недотримання вимог забезпечення рівних прав для жінок і чоловіків; спроба досягнути законодавчий механізм такого забезпечення та порівняти з тим, що відбувається в «реальному житті», поза сторінками законів і міжнародних актів.

Проблемі гендерної рівності в різних сферах життя присвятили свої праці такі вчені: Н. Аніщук, Н. Болотіна, М. Буроменський, О. Дашковська, Л. Кормич, К. Левченко, О. Матвієнко, Т. Мельник, В. Никифоренко, Н. Оніщенко, М. Томашевська та багато інших. Більшість видань, які стосуються вітчизняної гендерної політики, мають публіцистичний характер, і тому ефективному втіленню ідей рівності сьогодні все ж таки бракує фундаментальних розробок у невідомій взаємодії із законодавством.

Виклад основного матеріалу. Н. Аніщук у своїх дослідженнях дійшла висновку, що в сучасній Україні чинні де-юре закони не дискримінують жінку. De jure законодавство України використовує досить багато правових механізмів забезпечення та впровадження гендерної рівності. Розглянемо їх.

Конституцією України закріплюється беззаперечна рівність жінок і чоловіків у всіх сферах життя. Це можна побачити на прикладі ст. 3, 21, 24, 51. Отже, можемо зробити висновок, що українська держава із самого початку проголошення незалежності не нехтувала тим, щоб утвердити в законодавчих актах антидискримінаційні положення.

Деякі положення для забезпечення рівного доступу до соціального страхування зазначено в Законі України «Про обов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 р. та Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності й витратами, зумовленими народженням і похованням» від 11.01.2001 р.

Важливим актом, який регулює та визначає правові й організаційні засади запобігання насильству в сім'ї й не в останню чергу стосується жінок, є Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.10.2001 р.

Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» регулює питання надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей і в тому числі спрямований на достойну правову охорону прав жінок.

15 листопада 2001 р. Верховна Рада України прийняла перший у СНД Закон «Про попередження насильства в сім'ї», чим визнала як наявність цього яви-

ща в суспільстві, так і готовність протистояти йому. За визначенням вищезгаданого Закону, насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї щодо іншого члена сім'ї, якщо дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина, завдають йому моральної шкоди, його фізичному чи психологічному здоров'ю. Отже, жертвою домашнього насильства може стати будь-хто: жінка, яку постійно лає та б'є її чоловік, дівчина-підліток, котра страждає від сексуальних переслідувань тощо [12, с. 109–111].

Паритет жінок і чоловіків також закріплений у Сімейному кодексі України, Кримінальному кодексі України та Кодексі законів про працю України.

Окремо доцільно виділити правовий акт, який прямо вказує на необхідність і передбачає механізми для забезпечення рівних прав і можливостей, – Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» від 08.09.2005 р.

Ще одним важливим кроком у формуванні ефективного гендерного законодавства став Указ Президента «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 26 липня 2005 р.

У міжнародному законодавстві щодо закріплення гендерної рівності можна відзначити Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, ратифікований Україною в 1973 р., і Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (далі – Конвенція), яка також є обов'язковою для нашої держави.

Розглянемо Конвенцію як один із важливих і впливових правових актів у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. У Конвенції конкретизуються дії в інтересах забезпечення рівності статей. Особливо підкреслюються три сфери життя жінок: громадянські права і правовий статус жінок; вплив культурних чинників на відносини між статями; відтворення населення. Серед проблем, які особливо виділяються в документі, – це проблема ліквідації дискримінації у сфері зайнятості, зокрема під час прийняття на роботу, забезпечення рівної оплати за працю рівної цінності, а також заборони на звільнення з роботи на підставі вагітності або відпустки по вагітності або дискримінації щодо звільнення у зв'язку із сімейними обставинами. На сьогодні не зайвим було б додати до цього переліку заборону сексуальних домагань на робочому місці, адже, відповідно до статистики, близько 35–40% українських жінок хоча б один раз у житті стикалися із цією проблемою [13, с. 220].

Велику роботу стосовно гендерної правової теорії, її сутності й значення виконали автори монографічного дослідження «Гендерні паритети в умовах трансформації суспільства». Увага авторів зосередилася на тому, щоб найбільш повно розкрити поняття природи гендерного права та правовідносин, дослідити форми й методи проведення гендерної експертизи законодавства тощо [8].

Це дослідження має на меті встановити причини, за яких, незалежно від наявності достатньої кількості норм права, які «забезпечують рівні права та можливості», захист жінки від дискримінації на сьогодні практично не відбувається. Уважаємо, що їх кілька, а саме:

– показовість і декларативність багатьох конституційних норм. Досягнення гендерної рівності необхідне для нормального функціонування соціальної, економічної, культурної й політичної систем; нерівність статусу жінок виявляється системно; расові ознаки, етнічне походження та непрацевдатність і надалі впливатимуть на такий стан; необхідно враховувати жіночу специфіку, пріоритети й цінності в роботі всіх основних соціальних інститутів [1];

– неузгодженість Конституції України з галузевим законодавством;

– «мертві норми» – статті, які *de jure* закріплюють положення недискримінації, але на практиці це важко довести. Наприклад, ст. 154 Кримінального кодексу України – примушування до вступу в статевий зв'язок. Ідеться про примушування жінки чи чоловіка до вступу в статевий зв'язок природним або неприродним способом особою, від якої жінка чи чоловік матеріально або службово залежні, по суті, сексуальні домагання на робочому місці. Чому ж постраждалі жінки так рідко вдаються до законних заходів покарання порушників? Відповідь проста – через недостатню визначеність самого поняття. Адже суди також ламають голови над визначенням того, що є сексуальним домаганням, а що – ні. У деяких випадках його легко розпізнати. Наприклад, обіцянку переваг на роботі в обмін на сексуальну прихильність. Не так легко встановити наявність домагання в інших ситуаціях: натяжки, доторки, нав'язлива увага, жарти, певні жести, малюнки сексуального змісту або фотографії, навіть самі жінки зізнаються в тому, що важко провести відмінності, які дії завдають моральну шкоду, а які – ні;

– гендерні стереотипи, які склалися у вітчизняному суспільстві. На сьогодні досить багато українців вважають, що жінки, порівняно з чоловіками, мають нижчі інтелектуальні здібності, нелогічне, ірраціональне мислення і, як наслідок, нижчу професійну компетентність. Звідси – поширене уявлення про жінок як гірших працівників на відповідальних посадах і в інтелектуальних професіях. Незважаючи на законодавство, на практиці є багато випадків, де жінки не можуть обіймати певні посади, тому що

не мають певного стажу роботи, або тому, що існує поширене переконання, що на них не можна поклатися через сімейні обов'язки [6, с. 32]. Підтвердження цьому знаходимо й у диспропорції кількості чоловіків і жінок у виборних органах влади. Так, у 2014 р. до Верховної Ради України було обрано 47 жінок, або 11,1% загального складу. Для порівняння, у парламенті попереднього скликання було 9,9% жінок (44 особи), а у Верховній Раді першого скликання – лише 2,3% (11 осіб). Але навіть така позитивна динаміка занадто повільно наближає нас до світової практики, де в середньому в парламентах світу 22% жінок, а в Європі цей показник сягає 25%;

– відсутність практики розгляду таких справ у судах, що можна пов'язати, у свою чергу, також із різними причинами – від недостатньої інформованості жінок про свої права до навмисного замовчування проблеми посадовими особами органів державної влади;

– низький рівень життя, великий процент безробіття жінок, унаслідок чого людина просто не може собі дозволити оплатити адвоката чи кваліфіковану юридичну консультацію.

Висновки. Законодавство й механізми його реалізації в Україні не досконалі, проте дають змогу стати на курс забезпечення гендерної рівності в державі. Необхідними є напрацювання чітких механізмів співпраці відповідальних інституцій із населенням і їх поступова реалізація.

Існує три головні причини привернення уваги до загальнолюдських прав жінок:

1) необхідність інформувати жінок про те, що вони мають права людини та повинні їх використовувати. Наприклад, у підсумкових документах Четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок наголошується, що в реальному житті жінки фактично ще не мають рівних із чоловіками можливостей, ще існує дискримінація щодо жінок. Але вони мають виборювати свої права і ставлять щодо цього різні цілі залежно від соціально-політичних і культурно-економічних умов та особливостей історичного розвитку країни. Це характерно й для України [4];

2) необхідність оприлюднювати випадки порушення прав на підставі гендеру й боротися з ними;

3) необхідність сформувати нову практику прав людини, яка повністю вирішуватиме питання загальнолюдських прав жінок.

Отже, зміни в становищі жінок в Україні можливі лише за умови послідовної державної гендерної політики в цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аніщук Н.В. Гендерне насильство у правовому житті України / Н.В. Аніщук ; Одеська національна юридична академія. – О. : Юридична література, 2007. – 232 с.
2. Аніщук Н.В. Тенденції розвитку інституту конституційно-правового статусу жінок в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.13 / Н.В. Аніщук ; Одеська національна юридична академія. – О., 2001. – 225 с.
3. Буроменський М.В. Міжнародне право. Гендерна експертиза / М.В. Буроменський ; відп. ред. Т.М. Мельник ; Проект «Гендерна експертиза українського законодавства», Програма ПРООН «Сприяння гендерній рівності», Міжнародний фонд «Відродження», Ліга жінок-виборців України «50/50». – К. : Логос, 2001. – 40 с.
4. Власенко Н.С. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків / Н.С. Власенко, Л.Д. Виноградова, І.В. Калачова. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000.
5. Выполнение Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин в Украине: позиция государства и взгляд гражданского общества : сб. док. / Харьковский центр женских исследований ; сост. А.Н. Руднева, А.А. Христовая ; науч. ред. А.Н. Руднева. – Х. : [б.и.], 2004. – 276 с.

6. Гендерна рівність у світі праці в Україні / Гульбаршин Чепурко ; Міжнародне бюро праці, Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. – К. : МБП, 2010. – 50 с.
7. Гендерна експертиза українського законодавства (концептуальні засади) / відп. ред. Т.М. Мельник. – К. : ЛОГОС, 2001. – 120 с.
8. Гендерні паритети в умовах трансформації суспільства / [Ю.С. Шемшученко та ін.] ; заг. ред. Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Київ. ун-т права. – К. : Юридична думка, 2007. – 371 с.
9. Дашковська О.Р. Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності / О.Р. Дашковська ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, Акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2005. – 224 с.
10. Домашнє насильство. Як захистити себе: Консультація на тему / підгот. М. Шкарлат, Р. Суслов ; ред. Н. Самолевська, Д. Жолдак. – Б.м. : Інтерграфік, 2001. – 72 с.
11. Законотворчість: забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. – К. : [б.в.], 2006. – 190 с.
12. Запобігання домашньому насильству і торгівлі жінками : [підручник з проведення тренінгу] / підгот. Р. Безпальча та ін. ; Winrock International. – К. : [б.в.], 2001. – 256 с.
13. Никифоренко В.Г. Гендерна рівність в Україні: проблеми та шляхи удосконалення / В.Г. Никифоренко, А.І. Табанова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2014. – Вип. 2 (53). – С. 218–225.
14. Федькович Г.В. Подолання гендерної та вікової дискримінації на ринку праці: міжнародний досвід та законодавство України / Г.В. Федькович, Р.І. Поцюрко ; Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи», The European Commission. – Л. : Видавництво Львівської політехніки, 2006. – 46 с.